

УДК 336.717.18:336.71

Рефінансування банків в умовах фінансової нестабільності

Шмуратко Я.А.

кандидат економічних наук,
викладач кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету

Стецура О.С.

студентка кредитно-економічного факультету
Одеського національного економічного університету

У статті досліджено теоретичні основи операцій рефінансування Національного банку України. Проведено аналіз динаміки обсягів операцій рефінансування у період 2013–2016 рр. та їх впливу на стабільність банківської системи. Виявлено проблемні аспекти політики рефінансування НБУ та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: операції рефінансування, банківська система, облікова ставка, фінансова нестабільність, платіжна криза.

Шмуратко Я.А., Стецура О.С. РЕФИНАНСИРОВАНИЕ БАНКОВ В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

В статье исследованы теоретические основы операций рефинансирования Национального банка Украины. Проведен анализ динамики объемов операций рефинансирования в период 2013–2016 гг. и их влияния на стабильность банковской системы. Выявлены проблемные аспекты политики рефинансирования НБУ и предложены пути их решения.

Ключевые слова: операции рефинансирования, банковская система, учетная ставка, финансовая нестабильность, платежный кризис.

Shmuratko Y.A., Stetsura O.S. REFINANCING BANKS IN CONDITIONS OF FINANCIAL INSTABILITY

The theoretical bases of refinancing operations of the National Bank of Ukraine are investigated in the article. The analysis of the dynamics of the volume of refinancing operations in the period 2013–2016 is carried out. The influence on the stability of the banking system was investigated. The problem aspects of the NBU refinancing policy are identified and the ways of their solution are suggested.

Key words: Refinancing operations, banking system, discount rate, financial instability, payment crisis.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Особливості зовнішнього середовища, в якому функціонує банківська система, вимагають від Національного банку України (далі – НБУ) зважених рішень для досягнення головної мети, яка покладена на НБУ як на центральний банк, а саме «сприяння забезпеченню стабільності грошової одиниці України та фінансовій стабільності, в тому числі стабільності банківської системи» [1].

Відомо, що рефінансування комерційних банків є одним з провідних інструментів грошово-кредитної політики, завдяки якому комерційній банкі здатні підтримувати достатній рівень власної ліквідності та ліквідності банківської системи, збільшувати обсяги кредитування, підтримувати стабільність виконання розрахунків між суб'єктами господарювання. У складних умовах, які спостерігаються в економіці України, зокрема у банківському сек-

торі, особливого значення набуває подальший аналіз ефективності використання операцій рефінансування як одного з ключових інструментів грошово-кредитної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем, пов'язаних із вивченням механізму здійснення операцій рефінансування та їх впливу на стійкий розвиток банківської системи, присвячено велику кількість праць як зарубіжних, так і вітчизняних учених, серед яких варто виокремити роботи В. Коваленко, Т. Косової, В. Ланового, О. Мельниченко, С. Міщенко, А. Сомик та ін.

Віддаючи належне науковому доробку науковців, зазначимо, що подальшого дослідження потребує аналіз особливостей використання рефінансування як інструменту грошово-кредитної політики в умовах фінансової нестабільності та пошук шляхів підвищення ефективності їх використання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз операцій Національного банку України із рефінансування банків в умовах фінансової нестабільності та визначення ефективності їх застосування як інструменту грошово-кредитної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою розвитку і стабільного функціонування економіки є наявність гнучкого механізму грошово-кредитного регулювання макроекономічних процесів, яке здійснюється центральним банком із метою ефективного впливу на господарську активність, темпи економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення належного рівня зайнятості.

Аналіз наукової літератури дав змогу дійти висновків, що у теорії виокремлюються два підходи до визначення сутності категорії «рефінансування» – у широкому та вузькому розумінні.

У широкому розумінні рефінансування передбачає отримання кредитними установами позичок від різних суб'єктів, у тому числі й на міжбанківському ринку [7].

У вузькому розумінні рефінансування розглядається як кредитування центральним банком кредитних установ. Так, С. Міщенко розглядає рефінансування банків як «інструмент надання їм фінансової допомоги» [4], В. Стельмах визначає як «механізм управління ліквідністю банківської системи та регулятор грошово-кредитного ринку» [8], Т. Косова – як «забезпечення центральним банком банків додатковими резервами на

кредитній основі, тобто запозиченими резервами» [3]. Отже, зазначений підхід передбачає, що лише кредити центрального банку можуть вважатися такими, що забезпечують стабільність банківської системи, оскільки на відміну від міжбанківських кредити центрального банку дають змогу банкам розпоряджатися надійним джерелом грошових ресурсів.

Особливого значення операції рефінансування набувають під час кризових явищ на грошовому ринку. Так, центральний банк має змогу негайно надати на кредитній основі ресурси тим банкам, які потребують їх найбільше у зв'язку з незапланованим відтоком ресурсів, запобігаючи таким явищам, як банківська паніка. Отже, за умов суттєвих економічних потрясінь рефінансування стає дієвим заходом запобігання банківській паніці.

Таким чином, рефінансування є інструментом грошово-кредитної політики НБУ, використання якого підпорядковується загальним цілям та завданням грошово-кредитної політики. Тому оцінка ефективності використання операцій рефінансування НБУ, на нашу думку, має визначатися через аналіз кількісних та якісних параметрів досягнення мети грошово-кредитної політики центрального банку, до яких варто віднести забезпечення стійкого розвитку банківського бізнесу, спроможність останнього протистояти банківським кризам, забезпечення ліквідності банківської системи, її стабільності й довіри до неї шляхом попередження системного ризику. Погоджуємося з думкою С. Єгоричевої та С. Прасолової, що система рефінансування, орієнтована лише на

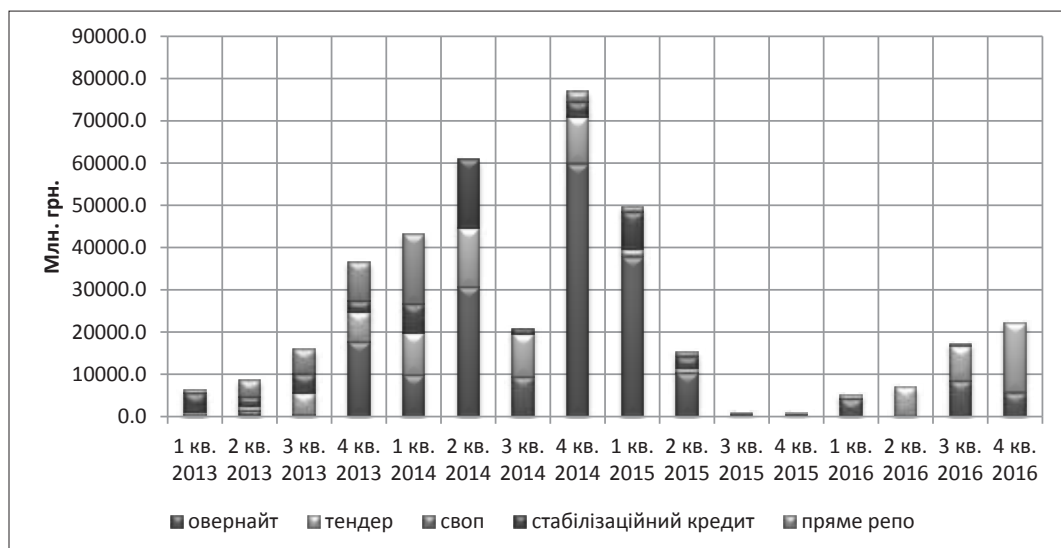

Рис. 1. Обсяги кредитів рефінансування за видами операцій

Джерело: складено за даними [5]

забезпечення ліквідності банків без урахування потреб реального сектору економіки, є неефективною, а вибірковий, непрозорий розподіл ресурсів рефінансування, їх висока концентрація у незначних групах найбільших і державних банків, недостатній контроль з боку НБУ за використанням отриманих банками ресурсів можуть суттєво впливати як на ефективність операцій рефінансування, так і на безпеку банківської системи [2].

Однак, на нашу думку, варто враховувати, що рефінансування є досить гнучким та динамічним інструментом, який має властивість швидко впливати на стан банківської системи без великих часових лагів, тому оцінка ефективності його використання має визначатися з огляду на особливості загального середовища та вирішення оперативних, актуальних для конкретного часу цілей, які повинні бути досягнуті.

Нами було проаналізовано динаміку обсягів наданих кредитів рефінансування та кількості банків, як отримали такі кредити протягом 2013–2016 рр. (рис. 1).

Як свідчать наведені дані, обсяги наданих кредитів рефінансування почали стрімко зростати у 4 кварталі 2013 р., що зумовлювалось початком політичної та економічної кризи у країні. Період найбільш інтенсивної кредитної підтримки банківської системи припав на першу половину 2014 р. та супроводжувався стрімким знеціненням національної валюти, хвилею банківської паніки, під час якої НБУ намагався не допустити платіжної кризи в умовах різкого відтоку вкладів.

У другій половині 2014 р. кредитний потік в основному складався із кредитів для збереження ліквідності, що надавалися на полегшених умовах як екстрена допомога банкам, які зіткнулися із загостренням проблеми відтоку депозитів у комерційних банках, а також із кризою платежів за кредитними операціями. Таким чином, рефінансування як інструмент фінансової підтримки банків використовувалось переважно для порятунку банківської системи у вкрай несприятливих умовах суспільно-політичної та економічної нестабільності, обмеженого доступу банків України як до внутрішнього, так і до зовнішнього ринку капіталів. Застосування цього механізму дало змогу запобігти масовому банкрутству фінансових установ та виникненню масштабної кризи неплатежів.

Тенденції в обсягах наданих кредитів рефінансування змінились у 2015 р. Протягом 2015 р. обсяги рефінансування значно знизилися. Вирішення проблеми ліквідності мало і неминучий негативний ефект через невирішені проблеми із надійністю банків. Врятувавши систему від тимчасового дефіциту грошових коштів, НБУ розпочав процес «очищення» банківської системи, виводячи з ринку ненадійні банки та адаптуючи банківський сектор до нових кризових умов. Саме на цьому етапі з'ясувалися ризики концентрації кредитів рефінансування у портфелях банків, які виявилися неплатоспроможними. Так, протягом 2014 р. було відкликано ліцензії 19 банківських установ, протягом 2015 р. – у 44, у портфелях яких були сконцентровані суттєві обсяги кредитів рефінансування.

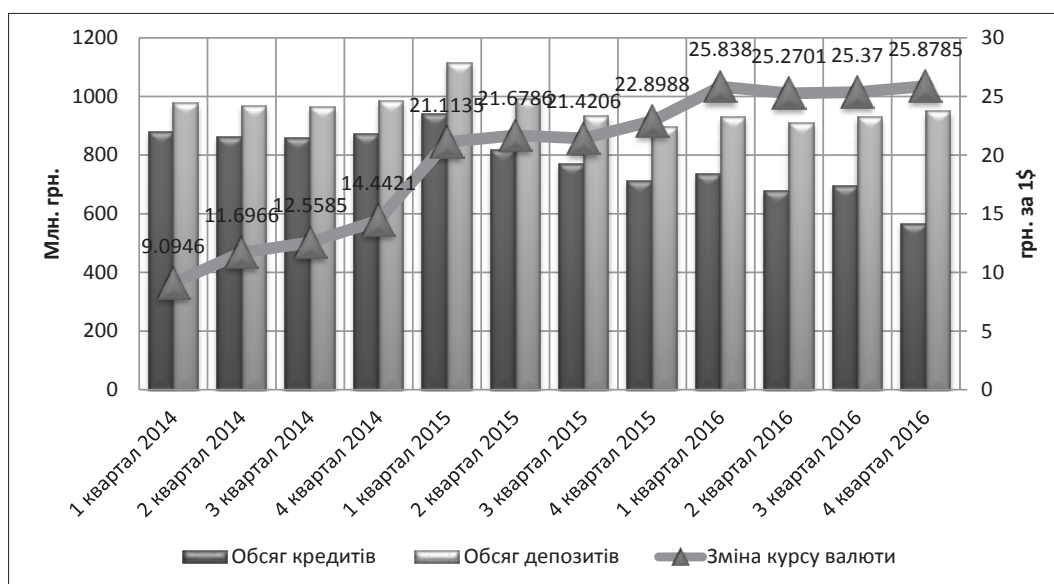

Рис. 2. Обсяги кредитного та депозитного портфелів банківської системи
Джерело: складено за даними [5]

На початку 2016 р. обсяги рефінансування значно зменшилися порівняно з аналогічним періодом 2015 р., що, на нашу думку, свідчить про стабілізацію банківського сектору. Протягом 2016 р. обсяги рефінансування поступово зростають, значною мірою за рахунок проведення планових тендерів із підтримання короткострокової ліквідності.

Зауважимо, що на початку 2014 р. одночасно зі збільшенням обсягів кредитів рефінансування комерційним банкам Національний банк України оголосив перехід до режиму плаваючого курсу національної валюти. Переважання у структурі операцій рефінансування надкороткострокових операції «овернайт», на нашу думку, стимулювало і спекулятивний попит на валютному ринку, сприяючи стрімкій девальвації національної валюти.

Як уже зазначалось, однією із цілей грошово-кредитної політики є стимулювання економічного розвитку держави, отже, одним із параметрів ефективності здійснення операцій рефінансування є визначення їх впливу на активізацію банками операцій кредитування суб'єктів господарювання. На рисунку 2 наведено обсяги кредитного та депозитного портфелів банківської системи України та динаміку зміни курсу гривні до долара США за аналізований період.

Як свідчать наведені дані, протягом 2014–2016 рр., незважаючи на значне зростання обсягів рефінансування з боку НБУ, кредитний портфель банків залишався майже незмінним, проте з початку 2014 р. та до кінця 2016 р. курс долара безперервно зростає, відповідно до цього гривня втрачає свою купівельну спроможність, що підтверджує тезу щодо суттєвого спекулятивного складника у

використанні банками ресурсів, отриманих за операціями рефінансування. Безумовно, таке твердження має бути обґрунтоване більш глибокими дослідженнями, проте зіставлення обсягів рефінансування та динаміки змін кредитного портфеля вітчизняних банків свідчить про низьку ефективність операцій рефінансування як інструменту стимулювання економічного розвитку.

Щодо обсягів депозитного портфеля зауважимо, що за досліджуваний період порівняно зі змінами в обсягах кредитного портфеля обсяги депозитного зменшились несуттєво. Так, у 4 кварталі 2016 р. обсяги депозитів зменшилися на 312,618 млн. грн. порівняно з даними 1 кварталу 2014 р.

Висновки з проведеного дослідження. Дослідження динаміки та структури рефінансування вітчизняних банків в умовах фінансової кризи дає змогу дійти висновку, що механізм підтримки банківської ліквідності на основі операцій рефінансування банків потребує удосконалення в частині підвищення ефективності. Наведений аналіз свідчить, що протягом 2014–2016 рр. політика рефінансування, яка здійснювалася НБУ, була спрямована на утримання банківської системи від фінансового краху. Водночас зі зміною умов зовнішнього середовища мають зміщуватися й акценти та пріоритети у цілях та завданнях грошово-кредитної політики. Подальшим кроком, на нашу думку, має бути комплекс заходів, спрямованих на пошук шляхів економічних процесів, тобто на пошук шляхів економічної діяльності банків, чого можна досягти і шляхом підвищення ефективності операцій рефінансування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 1999. – № 7. – С. 3–23.
2. Єгоричева С.Б., Прасолова С.П. Аналіз ролі рефінансування в забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 2 (188).
3. Косова Т.Д. Центральний банк і грошово-кредитна політика: навч. посіб.; за ред. Косової Т.Д., Папаїки О.О. [Текст]. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 328 с.
4. Міщенко С.В. Удосконалення монетарної політики та регулювання фінансових систем // Вісник Національного банку України [Текст] / С. Міщенко. – 2011. – № 5. – С. 21–27.
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.
6. Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України: Постанова Правління Національного банку України: від 30.04.2009 р. № 259 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
7. Савлук М.І. Гроші та кредит: підручник [Текст] / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2001. – 602 с.
8. Стельмах, В.С. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін; за ред. В.С. Стельмаха. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 133 с.